

Lär dig avtalssvenskan

Vad betyder lönepott, fredsplikt, reallön? Här är guiden för dig som är vilse i avtalsspråket.

Vi hjälper dig att förstå de vanligaste orden som har med din lön att göra. Från a till ö.

Ackord – Lönesystem där ersättningen beror på resultat och kan mätas först efter det att arbetet utförts. Både individuella ackord och lagackord finns.

Allmängiltigförklaring – Staten upphöjer ett dominerande kollektivavtal till lag.

Arbetaravtal – Arbetare har generell arbetskyldighet vilket innebär att arbetsgivaren kan beordra den anställda att utföra i princip alla arbetsuppgifter inom det område som omfattas av kollektivavtalet mellan arbetsgivaren och den fackliga organisationen. Se tjänstemannaavtal. Se medarbetaravtal.

Arbetsledningsrätt – Ägandets rätt i produktionen. Arbetsgivaren bestämmer allt om inte annat är reglerat i lag och kollektivavtal.

Arbetsorganisation – Fördelning av arbetsuppgifter och befogenheter mellan olika befattningar.

Arbetsfred – Under avtalsperioden får inte arbetsgivare och fackliga organisationer tillgripa stridsåtgärder. Det juridiska ordet är fredsplikt.

Arbetsgivare – Köpare av varan arbetskraft.

Arbetsgivaravgift – De avgifter som arbetsgivaren betalar in till staten som en avgift på den utbetalda lönen.

Arbetskraftskostnad – Kostnad för lön plus arbetsgivaravgifter.

Arbetslöshetskassa – Trygghetsförsäkring som ger inkomstskydd vid arbetslöshet. Men a-kassan är också en löneförsäkring för dem som har arbete då ersättningen från a-kassan motverkar lönedumping.

Arbetsmarknad – Marknaden där varan arbete köps och säljs.

Arbetsrätt – Lagar för arbetsmarknaden.

Arbetskyldighet – Se arbetaravtal.

Arbetsvärdering – Ett systematiskt sätt att variera olika delar av ett arbete såsom krav på utbildning och svårighet, men också psykisk och fysisk belastning. Värdering av arbetsuppgiftens svårighetsgrad.

Avkastningskrav – Ägarnas krav på hur hög vinsten (avkastningen) i företaget ska vara.

Avtalsperiod – Avtalets längd.

Avtalslöst tillstånd – Tiden då ett avtal löpt ut och inget nytt tecknats.

Avtalssekreterare – Facklig förhandlingschef.

Balkongtillägg – Lägsta semesterlön, kallas även semesterlönegaranti.

Befattning – De sammanlagda arbetsuppgifterna och befogenheterna i en viss bestämd arbetsbeskrivning.

Befattningsskydd – Se tjänstemannaavtal.

Befattningsutveckling – Stegvis utveckling av arbetsinnehållet i en befattning i takt med att den anställdes kunskaper och erfarenheter ökar. När befattningar utvecklas förändras företagets arbetsstruktur, dvs sammansättningen av arbetsuppgifter och befogenheter i olika befattningar.

Blandackord – Lönesystem som innehåller dels en grundlönedel (fast del) dels en rörlig lönedel.

Blockad – Stridsåtgärd. Övertidsblockad och nyanställningsblockad slår mot den arbetsgivare konflikten gäller. Övriga blockader, sympatiåtgärder, slår mot andra arbetsgivare.

Bonus – Lönesystem med rörlig lönedel som mäts på ett område som är större än ett enskilt arbetslag.

Bärkraftsanpassad lön – Principen "lön efter bärkraft" bygger på att det enskilda företagets lönsamhet styr skillnader i lön mellan anställda med likartade arbetsuppgifter på olika företag.

Decemberkompromissen – 1906 enades arbetsgivarna och fackföreningsrörelsen om en kompromiss. Den innebar att arbetsgivarna accepterade arbetarnas rätt att organisera sig fackligt (fri föreningsrätt) mot att facken accepterade arbetsgivarens rätt att "fritt antaga och avskeda arbetare, leda och fördela arbetet" (ur paragraf 24 sedermera paragraf 32 i arbetsgivareföreningens stadgar).

Deflation – När så gott som alla priser (den allmänna prisnivån) sjunker. Motsatsen till inflation.

Devalvering – När värdet på ett lands valuta sänks i förhållande till andra länders valutor. I praktiken en lönesänkning eftersom importerade varor blir dyrare.

Disponibel inkomst – Vad du har kvar i plånboken efter inflation och skatt.

Dispositiva regler – Möjligheter i lag att i riksavtal, eller i riksavtal att lokalt komma överens om olika regler och lösningar. Förutsätter enighet mellan parterna.

Dumpning – Försämring av villkor.

Dynamisk flexibilitet – Arbetsmängden varierar med befintlig personal genom övertidsarbete, arbetstidskonton etc. Se numerär flexibilitet, funktionell flexibilitet och precisionsbemanning.

Egenavgift – Den som är medlem av en arbetslöshetskassa betalar själv in en avgift till arbetslöshetsförsäkringen.

Fackförening – Sammanslutning av löntagare i syfte att bland annat kontrollera priset på arbete.

Fasta ersättningar - Ersättningar för exempelvis obekväm arbetstid, övertid och skiftform.

Flexibilitet – Förmågan hos exempelvis ett företag att till så låg kostnad som möjligt snabbt anpassa sig ändrade förutsättningar. Förmågan till anpassning handlar dels om vilka metoder som står till buds och vem som bestämmer över dessa metoder. Se dynamisk flexibilitet, numerär flexibilitet, funktionell flexibilitet samt precisionsbemanning.

Flexibilitetstillägg – Ett lönetillägg som utgår till den som kan utföra arbetsuppgifter utanför den egna befattningen. Kallas också mångkunnighetstillägg.

Flit- och skicklighetstillägg – Finns i vissa avtal som samlande begrepp för tillägg utöver minimilönen. Tilläggen kan läggas ut ensidigt av arbetsgivaren eller vara en del av ett avtalat lönesystem.

Funktionell flexibilitet – Arbetsmängden varieras genom att delar av personalen flyttas till mellan olika avdelningar i företaget.

Fredsplikt – Råder under avtalsperioden. Då får inte arbetsgivare och fackliga organisationer tillgripa stridsåtgärder. Fredsplikten upphör när avtalet löper ut.

Förbundsavtal – Rikstäckande avtal mellan ett fackförbund och arbetsgivarförbund, till exempel mellan Pappers och Skogsindustrierna.

Förhandling – Överläggning mellan köpare och säljare i syfte att nå bästa möjliga kompromiss.

Förhandlingsform - Formen för hur förhandlingar ska föras. För facken inom industrin regleras förhandlingsformen genom Industriavtalet med arbetsgivarna.

Förädlingsvärde – Skillnaden mellan försäljningspriset och kostnaden för produktionen i form av råvaror och utrustning och lön.

Föräldralön – På flera avtalsområden betalar arbetsgivaren tio procent av lönen för den som tar ut föräldrapenning. Gäller högst tre månader innan barnet är 18 månader.

Generalstrejk – En total strejk som omfattar hela eller stora delar av arbetsmarknaden. Synonymt med storstrejk.

Globala avtal – Finns inom SKF. Det globala avtalet innebär bland annat att företaget förbinder sig att betala den minsta lag- eller avtalsstadgade lönen i respektive land, rätt till facklig organisering och att ingen ska diskrimineras på grund av fackligt engagemang. Avtalet innebär också att SKF:s underleverantörer att följa liknande etiska riktlinjer. I avtalet finns också normer för arbetsmiljön och kompetensutveckling för alla SKF-anställda.

Grundlönedel – Den del av lönen som skapar löneskillnader mellan personer med olika befattningar.

Grupporganisation – Organisatorisk lösning i syfte att skapa möjlighet för alla i en grupp att jobba på olika befattningar.

Helglön – Lön som betalas ut vid vissa helger som anges i avtalet.

Hängackord – Den enskildes lön beror på andra personers prestation. Kallas även indirekt ackord.

Hängavtal – Avtal med arbetsgivare som inte är med i någon arbetsgivarorganisation. Hängavtalet grundar sig på riksavtalet.

Individgaranti – Den garanterade avtalshöjning som alla har rätt till.

Individuell lönesättning – Lönen sätts, med stort inflytande av chefen, utifrån den anställdes kunskaper och duglighet värdesätts.

Individuell löneutveckling – Möjlighet för den enskilde att öka sin lön, till exempel genom att klättra i en kompetenstrappa/befattningsutveckling

Industriavtalet – Ett samarbetsavtal om industriell utveckling och lönebildning. Tecknat 1997 mellan tolv arbetsgivarförbund, fem (nu fyra) LO-förbund samt industritjänstemannaförbundet och civilingenjörerna. Avtalet innebar en ny modell för avtalsförhandlingar och hur konflikter skulle lösas.

Inflation – När så gott som alla priser (den allmänna prisnivån) stiger. I regel talar man om inflationstakt, prisökningar under en viss tidsperiod.

Inkomstpolitik – Där människors köpkraft inte i första hand avgörs genom förhandlingar och kollektivavtal utan av staten genom förändringar av inkomstskatten.

Just in time – Rationaliseringsmetod för små lager och leverans i rätt tid.

Kollektivavtal – Ett juridiskt bindande avtal mellan fackförening och arbetsgivare om löner och allmänna anställningsvillkor.

Kollektiv produktionsövertid – Finns i teknikavtalet och innebär schemalagd övertid för längre period. Kräver lokal överenskommelse mellan fack och arbetsgivare.

Kortcykliga arbeten – När arbetet kräver att samma arbetsuppgifter ständigt upprepas.

Kvalifikationsvärdering – Ett system för att värdera den enskildes insats och förmåga i förhållande till arbetsuppgiften.

Lagstadgade minimilöner – Minimilönerna bestäms av staten i lag, inte i förhandlingar mellan fackföreningar och arbetsgivare. Vanligt i andra europeiska länder.

Ledtid – Den tid det tar att tillverka en produkt från det att den beordras till det att den är färdig.

Lex Britannia – Lag som ger fackföreningen rätt att ta till stridsåtgärder för att hävda svenskt kollektivavtal på svensk arbetsmarknad.

Lokal förhandling – Överläggning mellan parter på arbetsplatsnivå, oftast inom ramen för riksavtalet, medbestämmandelagen och lagen om anställningsskydd.

Lägstlöner – Avtalets minimilöner.

Löneandel – Den del av nationalinkomsten som löntagarna tar hand om i form av löner och sociala avgifter. Se vinstandel.

Lönebildning – Den process som bestämmer lönerna på arbetsmarknaden. Lönebildningen är både nationell (förhandlingar mellan nationella fackförbund och arbetsgivarorganisationer) och lokal (förhandlingar mellan lokala fackklubbar eller avdelningar och företag).

Lönedel – Del av lönesystem. En lönedel – till exempel rörlig - är uppbyggd av olika lönekomponenter.

Löneform – Timlön eller ackord.

Löneglidning – Löneökningar utöver avtalet.

Lönekomponent – Minsta delen i ett lönesystem.

Löneprinciper - Vilka principer och värderingar som lönen ska sättas efter.

Lönepott – Centralt avtalade pengar som fördelas lokalt i förhandlingar mellan företaget och det lokala facket.

Löneskydd – Innebär att lönen för ett visst arbete är reglerad i kollektivavtalet. Arbetsgivaren kan därför inte sänka lön eller andra ersättningar.

Lönesystem – Ett system som bestämmer löneskillnaderna på en arbetsplats. Lönesystemet byggs upp av lönedelar, till exempel fasta och rörliga lönedelar, som i sin tur består av lönekomponenter.

Löneutrymme – Det samhällsekonomiska löneutrymme brukar bestämmas av dels produktivtetsutvecklingen, dels prisökningarna i konkurrentländerna.

Löneöversyn – Översyn av lönerna där de lokala parterna går igenom de anställdas löner och ser vad som ska rättas till.

Löntagare – Säljare av varan arbetskraft.

Marknadskrafter – När tillgång och efterfrågan på arbetskraft bestämmer priset på arbete, det vill säga lönen.

Medarbetaravtal – Avtal som är likalydande för arbetare och tjänstemän i en bransch eller inom ett företag. Med medarbetaravtal har arbetsgivare velat införa individuell lönesättning för arbetare och generell arbetskyldighet för tjänstemän. Därmed skulle löneskyddet försvinna för arbetarna och befattningsskyddet för tjänstemännen.

Medling – När parterna inte kommer överens kan medlare inkallas för att jämka ihop en kompromiss. I industriavtalet fungerar de opartiska ordförandena i praktiken som medlare.

Minimilöneavtal – Riksavtal som innebär att lägre lön än avtalets lägsta timlön inte kan betalas ut. Däremot finns det inga gränser uppåt för hur en arbetsgivare och en lokal facklig organisation eller en enskild kan komma överens om. Se normallöneavtal.

Målstyrning – När den rörliga delen i ett lönesystem helt eller delvis är konstruerat så att ett visst mål ska nås vid en bestämd tidpunkt.

Mångkunnighetstillägg – Se flexibilitetstillägg.

Månadslön – Lönen är oberoende av antalet arbetade timmar. Vid frånvaro görs avdrag.

Mätområde – Bestämmer om den rörliga delen av lönen ska kopplas till individ, lag, avdelning eller hela företaget.

Nominell lön – Lön före inflation.

Normallöneavtal – Kollektivavtal som innebär att varje arbete har ett pris, en bestämd lön ska utgå för ett bestämt arbete, högre är inte tillåten. Se minimilöneavtal.

Numerär flexibilitet – Arbetsmängd varierar med extra personal (inhyrda eller visstidsanställda) eller extra tid (deltidsanställda ökar sin arbetstid). Se dynamisk flexibilitet, funktionell flexibilitet och precisionsbemanning. flexibilitet samt precisionsbemanning.

Objektiv bedömning – När värderingen byggs på tydliga och väldefinierade kriterier.

Omvandlingstryck – Höga löner pressar företagen att rationalisera och effektivisera produktionen så att produktiviteten ökar.

OpO – Opartiska ordförande. Fungerar som medlare i de avtalsförhandlingar som täcks av industriavtalet.

Organisationsgrad – Andel av löntagarna som är fackligt organiserade.

Pensionspremie – På vissa avtalsområden kan arbetstidsförkortningen tas ut som pensionspremie som kommer den enskilde till godo vid pensioneringen.

Permission – Ledighet med bibehållen lön.

Precisionsbemanning – När arbetsgivaren köper exakt den mängd arbete som behövs för varje givet ögonblick.

Produktivitet – Produktion per timme eller per anställd.

Reallön – Vad som är kvar av lönen efter inflationen.

Relativlöner – Skillnaden i löneläge mellan olika grupper på arbetsmarknaden.

Riksavtal – Ett rikstäckande kollektivavtal inom en bransch.

Riktade potter – Löneutrymme i övergångsbestämmelserna som riktas till särskilda grupper.

Rörlig lön – En del av lönen kan utgå som rörlig lön. Rörlig lön innebär att man vet vilken lön man får först efter att arbetet har utförts. Ett rakt ackord har bara rörliga lönedelar.

Saltsjöbadsavtalet – Huvudavtal mellan LO och Svenska arbetsgivareföreningen Saf som tecknades 1938. Avtalet reglerade en förhandlingsordning och regler för samhällsfarliga strejker. Facken accepterar rationalisering och strukturomvandling, arbetsgivarna accepterar den solidariska lönepolitiken. Efter 1938 har huvudavtalet ändrats fem gånger.

Samordning – Regler mellan exempelvis LO:s medlemsförbund eller Facken inom industrin för en avtalsrörelse med gemensamma krav, utbyte av information och stödåtgärder.

Semesterersättning – Betalas ut till den som avslutar en anställning innan de betalda semesterdagarna tagits ut eller till den som arbetat en kortare tid på en arbetsplats.

Semesterlön – Den dagliga lön som betalas ut under semestern. Se balkongtillägg.

Sifferlösa avtal – Avtal som inte anger löner och löneökningar, men som i gengäld innehåller procedurregler som ger den enskilde rätt och möjlighet att inför arbetsgivaren hävda sin betydelse för verksamheten. Finns hos vissa tjänstemannagrupper.

Sjuklön – Motsvarar 80 procent av lönen och betalas av arbetsgivaren från den andra till och med den fjortonde sjukdagen.

Solidarisk lönepolitik – Lika lön för lika arbete, rättvisa löneskillnader som skapar omvandlingstryck och ökad produktivitet i företagen. Den solidariska lönepolitiken förutsätter en aktiv arbetsmarknadspolitik som tar hand om dem som blir utan arbete i de företag som inte klarar av att betala avtalets lägsta löner.

Stagflation – När både arbetslösheten och inflationstakten är hög.

Strejkkassa – Pengar som fackföreningarna samlat in och fonderat på olika konton. Kallas också konfliktfond.

Stridsåtgärd – Parterna har rätt att vidta stridsåtgärder i ett avtalslöst tillstånd. Arbetsgivare kan stänga ute de anställda från jobbet (lock out). De anställda kan vägra jobba övertid (övertidsblockad), blockera nyanställningar (nyanställningsblockad), vägra att ta befattning med ett visst företag (blockad) eller strejka.

Strukturomvandling – En process där vissa branscher går framåt medan andra går bakåt och kanske till och med försvinner.

Stupstock – En regel i avtalet som är dispositiv, men som gäller om fack och arbetsgivare inte kommer överens.

Subjektiv lönesättning – Lönesättning som baseras på chefens personliga uppfattning om den anställde och med syfte att rangordna personer.

Sysselsättningsgrad – Kan betyda två saker. Individens sysselsättningsgrad anger om han arbetar heltid eller deltid. Sysselsättningsgraden i samhället anger hur stor del av den arbetsföra befolkningen i åldrarna 16–64 år som arbetar.

Systematisk arbetsvärdering – Ett system för arbetsvärdering byggt på faktorer som skicklighet, ansvar, ansträngning och miljö.

Tidbank – I tidbanken tjänar den enskilde ihop ledighet, dels genom arbetstidsförkortning, dels genom övertidsarbete. I tidbanken lagras tid som tas ut i ledighet, eller i vissa fall som pengar eller premie till pensionsförsäkringen.

Tidlön – Lön per tidsenhet (timlön, veckolön eller månadslön).

Timlön – Lön per timme.

Tjänstemannaavtal – Den enskilde tjänstemannen anställs till en specifik befattning som fastställs i anställningsavtalet. Tjänstemännen har till skillnad från arbetarna ett befattningsskydd. Lönesättningen är individuell, inte kollektiv. Avtalet mellan arbetsgivare och den enskilde tjänstemannen reglerar lönen för den enskilde i den angivna befattningen.

Utstationeringsdirektivet – Ett direktiv från EU som säger att svenska arbetsmarknadslagar ska gälla i Sverige oavsett om arbetstagaren är bosatt i Sverige eller i annat EU-land.

Utvecklingstrappa – När den enskildes befattningsutveckling baseras på bestämda steg i en viss ordning.

Verkstadsavtalet – Det första rikstäckande kollektivavtalet 1905. Arbetarna fick reglerade anställningsvillkor mot att de accepterade den generella arbetskyldigheten. Verkstadsavtalet heter idag Teknikavtalet Metall.

Vild strejk – Strejk när fredsplikt råder.

Vinst – Skillnaden mellan företagets intäkter och kostnader. Kallas ofta resultat.

Vinstandel - Den del av nationalinkomsten som kapitalägarna tar hand om i form av vinster. Se löneandel.

Vinstdelning – Bara bolagsstämman kan besluta om att dela ut vinsten. Ligger utanför fackligt inflytande. Även vanligt förekommande namn på en lönedel vars storlek är beroende av vinstens storlek.

Visstidsanställning – Tillfällig, tidsbegränsad anställning

Öppningsklausuler – Tysk modell för lokala avvikelser från kollektivavtalet. Tyska avtal har inte samma dispositivitet som svenska. Det innebär att avtalet i sig inte tillåter lokala anpassningar. För att kunna göra lokala anpassningar, till exempel av arbetstider, måste tyska facket ge sitt medgivande. Svenska avtal ger möjlighet till lokala anpassningar, men den lokala fackklubben har med kraft av stupstocksreglerna i avtalet möjlighet att säga nej. I Tyskland har öppningsklausulerna lett till lokala lönesänkningar. Se dispositiva regler. Se stupstock.

Övergångsbestämmelser – Regler för hur lönerna förändras under avtalsperioden.